

Areál kostela svatého Jakuba v Dolní Olešnici: obnova hřbitovní zdi a nález historického drenážního systému

Vladimíra Paterová

Areál kostela sv. Jakuba Většího je situován zhruba ve střední části obce Dolní Olešnice, na návrší vlevo nad silniční komunikací ve směru Trutnov – Nová Paka. Díky svému umístění tvoří hřbitovní areál s kostelem sv. Jakuba Většího přirozenou výškovou dominantu obce.

Původní nedochovaný kostel, pravděpodobně stejného zasvěcení, byl založen ve 14. století. V roce 1559 byl starý a nevyhovující objekt stržen a na jeho místě vznikl kostel nový, pozdně gotický. Stavba ovšem byla zanedlouho, již po třiceti letech své existence, zásadním způsobem upravena. Zmíněnou stavební úpravu lze datovat dle dochovaného letopočtu vytesaného v lunetové římsě na pohledově akcentovaném severním průčelí kostela. Autorství renesanční přestavby je na základě stylové analýzy připisováno Carlu Valmadimu, jenž přišel do Dolní Olešnice v roce 1589. Jedná se o jednodlní stavbu s polygonálním presbytářem, severní předsíní, západní věží a jižní sakristií. Loď je sklenuta dvěma poli křížové klenby, jejíž hřebeny jsou zdůrazněny svojí výškou. Vrcholy klenby jsou spojeny podélným hřebenem, který je ve střední části přerušený vložení hřebenových trojúhelníků přetátých geometrickým obrazcem. Nad kruchtou a u triumfálního oblouku

Obr. 1. Kostel sv. Jakuba v Dolní Olešnici, detail sgrafitové výzdoby na hlavní římsě, stav v roce 2014, zdroj: fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Josefově

vytvářejí hřebeny příčné pásy, jež jsou složeny z kosočtverců. Polygonální presbytář je do lodi otevřený půlkruhovým obloukem a zaklenutý valenou klenbou. Její výseče jsou spojeny podélným hřebenem, který jde vrcholem klenby. Na plochách klenby se nachází erby Valdštejnů z 16.–19. století. Sakristie umístěná na jižní straně kostela je ukončena valenou klenbou s lunetami. V patře nad sakristií je oratoř, která je zaklenuta stejně jako sakristie. Severní předsíň kostela je ukončena křížovou klenbou a zdobí ji pravouhlý portál. Průčelí jsou plochého rázu a jsou ukončena lunetovou římsou vedoucí kolem celé stavby. Římsa je zdobena sgrafitovou výzdobou s motivy poprsí dvanácti apoštolů a Krista, doplněnou námětem rostlinným. Římsa byla dokončena v roce 1589, o čemž nás informuje letopočet pod poprsím svatého Šimona. Barva sgrafit je dána použitím místního hnědočerveného pískovce. Sgrafita jsou proškrabována na bílou omítku a jsou dělena hrotitými neprofilovanými okny. Jejich hnědočervená barva je dána použitím místního pískovce téhož odstínu. Na škrabání sgrafit pracoval Valmadi zřejmě sám. Západní věž byla vystavěna v letech 1608–1611, do roku 1629 je vročen vznik přístavby severní předsíně. Další větší stavební práce proběhly v letech 1794 a 1895.

Hranici areálu vymezuje zděná ohradní zeď z kamenů zbudovaná v několika etapách na nepravidelném obdélném půdorysu s okosenými nárožími. Přístup do areálu zajišťuje vstupní brána umístěná naproti západnímu průčelí kostela a také ještě menší branka nacházející se zhruba ve středu severního úseku ohradní zdi. Vstupní branka s před-sazeným čtyřstupňovým schodištěm na severní straně ohradní zdi je svým založením nejmladší a pochází z roku 1928. Současná hlavní vstupní brána z roku 1773, která se nachází na západní straně, se skládá ze dvou postranních masivních hranolových pilířů. Renesanční vstupní brána z roku 1578, pravděpodobně původní přístupová komunikace do hřbitovního areálu, je založena na pravouhlém obdélném půdorysu. Je vystavěna ze smíšeného zdiva, s dominantním podílem kamenných pískovcových kvádrů, ve hmotě doplněných drobnějšími valounky lomového kamene a úlomky pálených cihel. Zdicí malta je vápenná, s narůžovělým zabarvením, na povrchu zdiva jsou dochovány fragmenty vápenných omítek. Na vnější straně směrem k západu je ve hmotě zdiva osazeno kamenné ostění vstupního portálu s půlkruhovým záklenkem. Ve vrcholu oblouku je umístěn nízký klenák s vysekaným letopočtem „1578“. Původní vstupní otvor byl v minulosti sekundárně zazděn a omítnut. Na východní straně je vstupní otvor řešen jednoduchým pravouhlým překladem. Zdivo je v horních partiích završeno dřevěnou profilovanou korunní římsou, na niž dosedá sedlová stříška, opatřená střešní krytinou z řezaného šindele.

Objekt márnice situovaný v jihovýchodním nároží areálu je založen na pravouhlém podélném půdorysu. Svislé konstrukce jsou zděné omítané, završené dřevěným krovem a sedlovou střechou. Střešní krytina je zhotovena z novodobých eternitových šablon. Štitové lomenice tvoří svisle kladená dřevěná prkna. Zdivo je na severozápadním průčelí ve středu prolomeno pravouhlým kamenným vstupním portálem bez profilace. Jedním dekorativním prvkem je kamenná pískovcová deska s lebkou a zkříženými hnáty, umístěná nad překladem vstupního otvoru.

Kostel v Dolní Olešnici je hodnotnou památkou nejen proto, že se dochoval do dnešní doby ve stavu, v němž jej vystavěl Valmadi, ale i tím, že shrnuje všechny rysy, které jsou typické pro zmíněného vlašského stavitele, jenž pracoval pro Valdštejny z hostinské větve. V pojetí vnitřního prostoru se Valmadi prakticky neliší od pojetí ostatních stavitelů své doby. Čím je Valmadi v tomto případě originální, je řešení exteriéru, na který přenesl zámecké a palácové prvky české renesance – na chrámovou architekturu tak vložil lunetovou římsu s figurální a rostlinnou sgrafitovou výzdobou.

Areál kostela sv. Jakuba Většího v Dolní Olešnici je zapsán jako nemovitá kulturní památka v Ústředním seznamu kulturních památek pod reg. č. 25384/6-3461 od 3. 5. 1958.

V průběhu dvacátého století došlo ke dvěma větším opravám – v roce 1929 a ještě v roce 1993 po zničení krovu věže požárem. Následovala konzervace sgrafitové výzdoby (rok 2000) a v letech 2014–2017 proběhla obnova krovu a střešní krytiny z dřevěného štípaného šindele. V roce 2018 byla obnova areálu kostela sv. Jakuba v Dolní Olešnici zařazena do Programu záchrany architektonického dědictví MK ČR.

Obr. 2. Kostel sv. Jakuba v Dolní Olešnici, část ohradní zdi po obnově, foto: Vladimíra Paterová, 2022

Ve stejném roce byly zahájeny práce na obnově hřbitovní zdi, neboť v úseku kolem přístupové cesty ke kostelu došlo k jejímu zřícení. V letech 2019–2020 pokračovala obnova ohradní zdi jejím statickým zajištěním, odvodněním a obnovou kamenného zdiva, včetně koruny z původních rozebraných kvádrů. Na vlastním objektu kostela byla provedena oprava krytiny sakristie a schodiště. V roce 2021 ještě pokračovaly práce na obnově ohradní zdi a byla dokončena záchrana márnice nacházející se ve zcela havarijním stavu.

V následujícím roce byly v souladu se zpracovaným návrhem realizovány práce související s odvodněním kostela a provedením drenážního systému. Během nich byl objeven

Obr. 3. Odkrytý odvodňovací kanál u kostela sv. Jakuba v Dolní Olešnici, foto: Vladimíra Paterová, 2022

historický odvodňovací systém, jehož následný průzkum přinesl zajímavé poznatky. Historické odvodnění bylo odkryto na jižní straně kostela v rozsahu od koutu mezi západní věží a přístavkem lodi podél jižního průčelí lodi k východnímu nároží presbytáře. V nálezové zprávě Ing. arch. Elišky Rackové z NPÚ, ÚOP v Josefově¹ je tento odvodňovací systém popisován jako „řemeslně vysoce nadstandardně zpracovaný kanál s kamennými stěnami, dnem a krycími deskami, místy doplňovanými cihlami starého německého formátu“. Zpráva dále uvádí, že kanál „mohl částečně fungovat jako drenáž, především ale několika odbočkami odváděl dešťovou vodu ze střech“. I když podle některých stavebních prvků bylo možné uvažovat o starší dataci, z dostupných písemných pramenů a ze srovnání historických fotografií vyplynulo, že se jedná o odvodňovací opatření iniciované Centrální komisí pro umění a historické památky ve Vídni a provedené v rámci obnovy kostela roce 1895.

Nález odvodňovacího kanálu u kostela sv. Jakuba je cenný svým rozsahem, zachovalostí i kvalitou. Představuje také zdroj poznání o historických odvodňovacích systémech, jejichž znalost je důležitá jak z hlediska poznání stavebního dědictví, tak pro projektování a obnovu staveb.

¹ SEIFERTOVÁ RACKOVÁ, Eliška, *Dolní Olešnice, kostel sv. Jakuba, historické odvodnění kostela, nálezová zpráva*, NPÚ, ÚOP v Josefově, 8. 11. 2022 / 31. 3. 2023.